

Blå moskén, Mazar-i-Sharif.

Det heliga landet

TEXT: NANCY HATCH DUPREE

ÖVERSÄTTNING: CHARLOTTE HJUKSTRÖM

I likhet med nästan allting i detta lilla land är religiositet och religionsutövning en komplex fråga med många variabler. Det finns två stora islamiska riktningar i Afghanistan, sunni och shia, och båda två är indelade i fyra undergrupper eller rättsskolor som intar olika teoretiska positioner utifrån sina tolkningar av och kommentarer till hadith (Profetens ord) som är grunden för sharia (de religiöst inspirerade lagarna). Under århundradena har de olika grenarna utvecklats genom att lärda jurister och teologer (ulama) har dokumenterat sina försök att tolka Allahs vilja via logiska resonemang. I Afghanistan är det den hanafitiska skolan inom sunni och den imamitiska skolan inom shia som dominerar.

tema | islam

Sprickan mellan sunni och shia uppstod på 600-talet efter profeten Muhammads död och handlade mer om vem som skulle bli hans efterträdare än om några större teologiska skiljaktigheter. Även i dag bottenar motståndningarna och misstänksamheten mellan de två linjerna i världsliga konflikter om makt, territorium eller andra ekonomiska och sociala fördelar. Dessa konflikter är flera hundra år gamla. Relativt nyligen, i slutet av 1800-talet, utkämpade emir Abdur Rahman fyra krig mot de shiitiska hazarerna för att kunna belöna de Ghilzaistammar som hade hjälpt honom att stärka sitt grepp om Kabul. Tvisterna om de områden som togs ifrån hazarerna och överlämnades till Ghilzaipashtunerna på den tiden ger eko än i våra dagar, vilket framkom vid demonstrationerna i Kabul i april förra året.

FÖRUTOM SPLITTRINGEN i sunni och shia finns det inom båda inriktning-

MARLÉNE HUGOSSON

där borta

arna sufiska ordnar eller tariqa (vägar) som har ett avsevärt inflytande bland folket både på landet och i städerna, i synnerhet inom medelklassen. Sufiordnarna samlas kring lärda poeters och teologers gravmonument och strävar efter en personlig upplevelse av enhet med Gud. Några av de mest berömda sufierna i Afghanistan var Khwaja Abdullah Ansari (1000-talet) och mulla Nuruddin Abdurrahman Jami (1400-talet) från Herat och Abdul Majid Sana'i (1100-talet) från Ghazni. Den berömde poeten maulana Jalaluddin Mohammad Balkhi "Rumi" (1200-talet) kom ursprungligen från Balkh. Brödraskapen vid de stora suficentren bistår också med sjukvård, utbildning och bidrag till de fattiga.

DET FINNS OCKSÅ MÅNGA heliga sedvänjor kring heder och vederläggning som förknippas med religiösa motiv trots att de avviker från islamiska grundsatser såsom tolerans

och barmhärtighet. Den västerländska uppfattningen om islam som en enhetlig doktrin eller uppsättning trossatser är därför djupt felaktig.

Islam introducerades i Afghanistan av arabiska arméer efter Profetens död 632. I det område som skulle bli Afghanistan utmanade de, och ersatte så småningom, den hinduiska dynastin Shahi i Kabul och de tynande buddhistiska samhällen som ännu levde kvar i det centrala bergmassivet. Det tog emellertid flera hundra år innan islam tog överhanden. De arabiska ståthållarna härskade först norr om floden Oxus och gick sedan in i Herat, Kandahar och Seistan. Därefter, på 900-talet, utsträckte samaniderna, som styrde sitt rike från Buchara i Centralasien, sitt välde söder om Oxus. Samaniderna var den första muslimska dynastin i Centralasien. De hade fått sitt namn efter en förnäm zoroastrisk jordägare från Balkh, som hade konverterat till sunnitisk islam, och de var kända för ►

► sin förfining och intellektuella vitalitet. En samanidisk slavdrivare i onåd grundade dock den dynasti i Ghazni som spred islam över hela området under 900- och 1000-talet. Ghoriderna som kom på 1200-talet byggde också praktfulla moskéer, men på 1400-talet överglänstes de av de lysande timuriderna i Herat. Ännu senare, på 1500-talet, delades de afghanska områdena mellan stormogulerna i Indien och safaviderna i det shiitiska Persien.

DE HÄR PERIODERNA av islamisk högkultur ligger långt tillbaka i tiden. I dag är 84 procent av den afghanska befolkningen sunniter, 15 procent är shiiter och knappt 1 procent – framför allt hinduer och sikher – tillhör någon annan religion. De flesta pashtuner är sunniter, men inte alla; de flesta hazarer är shiiter, men inte alla. Afghanerna tar i regel avstånd från ytligt prål och föredrar enkla bönehus. Men den religiösa glöd som växte fram under det heliga kriget mot Sovjetunionen och vissa enskilda talibaners brinnande längtan efter att deklarerat sin muslimskhet har resulterat i en gigantisk moské i Zarnegarparken i centrala Kabul, och söder om staden i ett monumentalt men smakfullt moské/madrasakomplex som för tankarna till de timuridiska religiösa byggnadskomplexen i Herat. Visionären bakom det sistnämnda projektet är ayatolla Asef Muhsini, shiamuslim från Kandahar och ledare för Harakat-i-Islami, ett av de framstående partierna under kriget mot Sovjetunionen.

TROTS DESSA iögonfallande symboler för förändringarna, och trots över hundra år av sekulära reformer, lever den traditionella formen av islam och dess levnadsregler vidare. Sedan slutet av 1800-talet har kungar och regeringar infört och utvidgat sekulära åtgärdsprogram med tre huvudsyften: att minska det religiösa etablissemangets makt, framför allt makten över utbildningen; att säkra monarkins fortbestånd och att vinna andra nationers respekt. Framgången berodde emellertid på hur folket uppfattade det islamiskt korrekta både hos reformerna och hos reformisterna. Reformernas förenlighet med islam

blev därför föremål för ändlösa diskussioner. Kung Amanullah och den senare tidens kommunistledare misslyckades med att övertyga folket och blev störtade. Omvänt blev talibanerna lika kritiserade och avvisade därför att deras extrema åtgärder, trots att de var klädda i islams mantel, kolliderade med traditionella afghanska värderingar såsom vidsynthet och förståelse.

ISLAMIS INFLYTANDE genomsyrar alla delar av livet i Afghanistan. Artikel 2 i 2004 års konstitution konstaterar entydigt att ”Islams heliga lära är religionen i den Islamiska republiken Afghanistan.” De islamiska idealen utgör fortfarande en beskrivning av afghanernas sätt att vara: en djup humanitär och egalitär övertygelse, tolerans mot andra, respekt för äldre, respekt för rättvisan, respekt för kvinnor, medkänsla, gästfrihet, storsinhet och en stark motvilja mot fanatism och skryt. Alla dessa principer vördas i det dagliga livet.

MEN TJUGO ÅR av krig har slitit på väven i det här samhället och rubbat många kulturella normer. Politiska manipulationer av religiösa och etniska frågor har lett till intolerans och fanatism. En otyglad korrupktion

” Islams inflytande genomsyrar alla delar av livet i Afghanistan.”

urholkar tillit och rättvisa. Det snabba införandet av konkurrerande, motstridiga ideologier väcker förvirring, i synnerhet hos kvinnorna. På otroligt kort tid har kvinnorna gått från djup isolering till vissa accepterade platser på den offentliga arenan, för att sedan gå tillbaka till isoleringen under landsflykten då de fick lära sig att fatta beslut som normalt var männens ansvar. Efter att genom detta ha fått ett ökat självförtroende fick de på nytt leva i total avskildhet under talibanerna, och nu uppmanas de än en gång att bidra

till nationsbyggandet genom att åta sig ledarroller och delta i den ekonomiska och sociala utvecklingen. De kvinnor som gärna vill göra detta upptäcker ofta att de hindras av samhällets traditionellt patriarkala värderingar som fortfarande är mycket starka. Vem kan säga vad som är det rätta att göra för en kvinna i dag?

REFORMISTERNA koncentrerar sig på att införa demokrati, tillsammans med dess nödvändiga tillbehör utbildning och rättvisa, men de gamla kontroverserna om vilka reformer som är acceptabla enligt islam får nytt liv av talibanernas argument att islam, och samhället, har blivit besmittat av det dekadenta västerländska inflytandet. Afghanerna trivdes aldrig med Usama bin Ladens världsbild med en universell muslimsk gemenskap. Al-Qaida är därför inte populärt i Afghanistan, men många tycker illa om de utländska truppers utdragna närvaro och deras sätt att genomföra sina kampanjer. Tillsammans med besvikelsen över den långsamma utvecklingstakten gör detta att många ser upp till talibanerna som en symbol för förändring.

AFGHANISTAN kan inte längre agera som ett eremitland, som det gjorde på 1800-talet. Moderniseringen intensifieras idag av globaliseringen. Teknikens utveckling och omedelbara effekter på samhället har varit enorm. tv, internet och andra medier sprider information om andra livsstilar – en del som är bra och andra som är katastrofala. Rapporter om våldsamheter långt borta väcker omedelbara reaktioner hemma. Afghanerna kan inte längre undvika att följa med sin tid. Nu gäller det för både reformvännerna och deras motståndare att tänka klart och utan förutfattade meningar räkna ut hur det afghanska samhället ska kunna bevara sin toleranta och gästfria kultur och från omvärlden bara släppa in det som passar ihop med deras rika kulturarv. ■

Nancy Hatch Dupree är en av världens främsta Afghankännare och stående krönikör i Afghanistan-nytt sedan 1995.

